

# Boekbesprekingen

## **Luyckx, K. (Red.), *Liefst een gewoon huwelijk: creatie en conflict in levensverhalen van jonge migrantenvrouwen.***

Leuven: Acco, 2000, 198 pp.  
ISBN 90-334-4171-3

Het geeft te denken wanneer een onderzoeker zich aan de finish waant, waar het in feite de startlijn betreft van een volgende ronde, Becker (1998) indachtig die in 'Tricks of the trade' onder meer pleit voor (zelf)relativering en -kritiek. Het feit dat Kristel Luyckx een prijs heeft gewonnen en dat ze daar erg opgetogen mee is (getuige de veelvuldige vernoe-ming in betreffend boek), is daar wellicht niet vreemd aan. Het brengt haar er blijkbaar wel toe het onderzoek in het kader van een werk-college voor een postgraduaat op te blazen tot een (hoofdbijdrage van een) boek. Haar onderzoek bestond uit interviews met 15 Nederlandstalige, buitenshuis werkende, Turkse tweede-generatie-vrouwen, gerekruteerd via integratiecentra – waarbij het op p. 20 nogal bizar klinkt dat er 'geanonimiseerd werd op leeftijd en geslacht'. Het doel was 'via de studie van de gelijkenissen en verschillen tussen de levensverhalen socio-culturele thema's in beeld te brengen die van invloed zijn bij de huwelijksvorming en bij de betekenisgeving tijdens het huwelijk'.

Luyckx' bijdrage in het boek bestaat uit achter-eenvolgens een eerste levensverhaal om het gear-rangeerd huwelijk als norm te illustreren, ver-

volgens wordt de methodologie uiteengezet, waarna wordt overgegaan tot een bespreking van gendercomplementariteit gestaafd met een tweede levensverhaal, en er wordt afgesloten met bedenkingen over emancipatie, ook hier geïllustreerd aan de hand van een (derde) levensverhaal. Ter aanvulling van dit eerste deel, werden er andere auteurs bijgehaald om in een tweede deel 'reflecties' te geven over de aange-haalde problematiek. In tegenstelling tot wat de titel van dit tweede deel doet vermoeden, worden nauwelijks bedenkingen over het werk van Luyckx geformuleerd, maar worden voornamelijk bijdragen uit onderzoek van de andere auteurs weergegeven. Enkel Meurs maakt effectief gebruik van bepaalde data van Luyckx en geeft er een andere interpretatie aan. Hij heeft vanuit een psychologisch-conflictperspectief echter een hele kluif aan de drie levensverhalen van Luyckx, die hij door de specificiteit en uiteenlopendheid qua problematiek, nauwelijks onderling kan vergelijken, laat staan met nog drie eigen cases – waarvan de relevantie me binnen het kader van partnerkeuze hier ontgaat. Maar het is een lovenswaardige poging om de data vanuit een andere invalshoek te benaderen. Foblets slaagt er mijns inziens nog het best in om een deel van haar eigen onderzoek in ver-band te brengen met Luyckx' werk, waarbij het accent in haar bijdrage ligt op de relevantie voor rechtsonderzoek. Globaal zijn de reflecties echter weinig reflexief en staan de bijdragen inhoudelijk los naast elkaar. Zo geven Timmerman en Buitelaar de resultaten van hun eigen onderzoeken weer, zonder een link te leggen naar

Luyckx, tenzij in het beste geval ergens in één zin in hun besluit. Een algemeen verband tussen de diverse bijdragen ontbreekt eveneens nagenoeg en daar kan de nabeschouwing weinig aan verhelpen.

Verder vertoont Luyckx de palimpsestische neiging om zichzelf in de verf te willen zetten met uitspraken hoe ze alles zelf ontdekt heeft, met nauwelijks omkadering van literatuur zoals op p. 32: 'Ik denk dat de meisjes en hun familie ook goed beseffen dat zij door een huwelijk met een uit Turkije afkomstige bruidegom in een machtspositie terecht komen, terwijl de afhankelijkheid van de bruidegom en zijn familie gecompenseerd wordt door het feit dat zij de kans krijgen om te migreren'. Nog los van het transponeren van haar eigen gedachte op wat ze veronderstelt dat haar doelgroep denkt (waarbij men zich kan afvragen waarom ze dit niet bevraagt, eerder dan veronderstellingen te maken) biedt de literatuur ook hier soelaas. Met haar 'ontdekking' gaat ze immers voorbij aan andere onderzoeken en bevindingen, onder andere van Callaerts uit 1995 of Lievens uit 1997, respectievelijk omtrent het emancipatie-effect van het doorbreken van patrilocaliteit door importatie van een bruidegom en de verschillende motivering van mannen en vrouwen om een partner te importeren.

Behalve het probleem van te weinig te refereren aan literatuur en deze te laten aansluiten op wat ze zelf meent ontdekt te hebben, wordt bovendien gedaan alsof 'integrale levensverhalen' (p. 36) werden verzameld – wat me erg kras lijkt voor veelal eenmalige interviews van in het beste geval twee uur, in tegenstelling tot de intensieve, seriële, zelfs participerende uitvoering van de 'life history method' zoals Van Maanen beschrijft in 'Tales of the field' (1988, p. 19) of Plummer (1995, p. 53-54) in Smith

e.a.'s 'Rethinking methods in psychology'. Er wordt ook geen gewag gemaakt van controles om de levensverhalen te valideren – wat onder anderen Giddens (1989) in 'Sociology' adviseert op p. 628 – noch wordt nagegaan in hoeverre de respondentes werkelijk openhartig waren (effecten van gemelde storingen door familie en zo indachtig), wat maakt dat het onderzoek methodologisch soms op losse schroeven lijkt te staan.

Luyckx beperkt zich tot de mededeling dat ze geen representatieve steekproef heeft, omdat het allemaal vrouwen betreft die 'tevreden' zijn met hun huwelijk, die buitenshuis werken, die allemaal voldoende Nederlands praten om in het Nederlands geïnterviewd te worden... Dit weerhoudt haar er echter niet van om al te gemakkelijk over te gaan tot soms zeer veralgemenende, ongenueanceerde uitspraken, zoals p. 56: 'Zelf onthullen zij dat ze geen boodschap hebben aan het westers feminisme. Zij associëren het met een al te verregaande individualisering en met sexuele promiscuïteit. Westerse feministen houden er over niet-westerse vrouwen vaak even stereotiepe beelden op na. Immers, omdat het niet strookt met onze logica en rede dat je je waardigheid als vrouw kan opeisen vanuit de koran, verwijten we deze vrouwen traditionalisme en onderzoeken we niet waar het hen werkelijk om te doen is.' Op dit citaat wil ik drie aanmerkingen maken. Primo betreft het mijns inziens een ongenueanceerde veralgemening, waarbij traditionalisme en religie (verwijzing naar koran) over eenzelfde kam worden geschoren, waar in de literatuur en uit andere onderzoeken blijkt dat de islam op meervoudige wijze geïnterpreteerd kan worden (zoals onder anderen Noordam, Van Oordt en Çörüz, in 1998, in 'Mensen, rechten en islam' aantonen), en dat behalve conformering aan traditionele rol-

verhouding, bepaalde vrouwen precies een betere kennis of toepassing van de islam als strategie hanteren tot verwerving van gelijke rechten of bewegingsvrijheid. Secundo ontbreekt ook hier enige omkadering door literatuur omtrent emancipatie en de rol van islam. Tertio wordt hier een eigen opinie of vaststelling onterecht veralgemeend naar 'wij westerse vrouwen'.

Het onderzoek van Luyckx situeert zich binnen vrouwenstudies en is dan ook gericht op een uitdieping van genderrollen en -complementariteit, evenals rond emancipatie, zoals uit het boek blijkt. Dit is enerzijds een sterkte, want deze topic kan een ruim publiek interesseren en een maatschappelijke relevantie betekenen; maar anderzijds is het een zwakte dat dit perspectief niet voldoende (wetenschappelijk) wordt uitgewerkt. Hierbij staat de deur wagenwijd open voor kritiek op vrouwenstudies als wetenschappelijk onderzoeksterrein, wat ondervangen zou kunnen worden door het onderzoek wetenschapstheoretisch te duiden en te kaderen bijvoorbeeld binnen een postpositivistisch, kritisch-theoretisch, zelfs constructivistisch paradigma. Verder zou een werkelijke triangulatie het onderzoek op een hoger niveau brengen, door theorieën en resultaten van ander onderzoek, als omkadering en toetssteen te gebruiken voor de eigen bevindingen, zoals Denzin en Lincoln (1998, p. 24) in 'The landscape of qualitative research' stellen. Door het kwalitatief onderzoek echter niet te staven met werkelijke kwaliteitsgaranties, door enerzijds te stellen dat ze wil uitdiepen, maar anderzijds continu te veralgemenen, door een vragenlijstje te presenteren en daarbij toch te spreken van een vrij interview, door gebrek aan notie van probing, door na te laten systematisch en grondig op zoek te gaan naar een 'referentiebasis om haar eigen positie als

onderzoeker te interpreteren', door gebrek aan controle en validering van de interviews, loopt Luyckx het risico om kwalitatief onderzoek als serieuze, alternatieve, complementaire strategie naast grote broer kwantitatief onderzoek, in diskrediet te brengen.

Tine Callaerts

**Gadet, J.Ch.C.M., *Publieke ruimte, parochiale plekken en passantenopenbaarheid.***

Dissertatie Universiteit van Amsterdam. Dienst Ruimtelijke Ordening, 1999, 168 pp. ISBN 90-75077-04-1

De stedelijke openbare ruimte waar veel publiek komt is door Jos Gadet tot onderwerp gekozen omdat hij deze ruimte bij de overheden te veel in het teken ziet geplaatst van de wens om er een prettig verblijfsklimaat te creëren voor het winkelend publiek en toeristen door middel van een esthetisch verantwoord ontwerp. Hij kiest voor het standpunt dat de stad openbare ruimte moet hebben voor zijn eigen bewoners en dus ook voor de bewoners die de afgelopen decennia steeds vaker in de stad (en vooral in Amsterdam) zijn gaan wonen: de jonge alleenstaanden. Op de bestudering van hun activiteiten, de plaatsen die zij frequenteren en hun houding legt hij zich toe. Daarmee kiest Gadet inderdaad partij. De eeuwenoude gedachte dat de openbare ruimte van een grote stad er óók is voor de bewoners van de regio (die er zaken doen, winkelen, er gaan stappen of er van de stadssfeer houden), wordt daardoor impliciet ontkend. Inderdaad zijn binnenstadsbewoners in Amsterdam steeds minder gesteld op de uitgaande 'boeren' die er

hun luidruchtige vrijgezellenavond komen houden. Maar dát groeiende contrast onderzoekt hij niet. Ook niet centraal in het onderzoek staan de enorme horden van binnen- en buitenlandse toeristen die inmiddels in de mooiste steden ter wereld hele wandelroutes van gedaante en van sfeer doen veranderen. Slechts in zijn epiloog schenkt Gadet daar aandacht aan en benadrukt hij de gevaren daarvan. Voor de praktijk van het omgaan met de openbare ruimte heeft het boek daardoor niet veel te bieden. Het ideaal van de heilzame tegenstelling tussen de privé-sfeer en de sfeer van de openbaarheid (die vooral in de stad gevonden kan worden) is afkomstig van de Duitse socioloog Hans Paul Bahrtdt (zie met name diens werk *Die moderne Großstadt. Soziologische Überlegungen zum Städtebau* uit 1961) en heeft vorm gegeven aan veel stadsonderzoek. Overheerst heeft lange tijd de bestudering van de woonbuurt. De woonbuurt werd door Rob van Engelsdorp Gastelaars in 1980 voor de stedeling nog een ijle zone genoemd, terwijl dezelfde auteur in 1998 waarneemt dat de woonbuurt steeds meer wordt gezien als extensie van het privé-domein. Zo begrijpt men welk een bedreiging voor de openbare sfeer van de Grachtengordelbewoners uitgaat! Gadet brengt ons evenwel terug naar het stadscentrum en de vrije tijd van Willem Heine-meijer (1967).

Wat werd onderzocht? In de eerste plaats: wat de migratie naar de stad van jonge alleenstaanden voor de stedelijke openbaarheid betekent. Is de stad inmiddels opgedeeld onder diverse type jongeren? En daardoor nog wel openbaar voor anderen? In de tweede plaats: hoe de stedelijke openbare ruimte nu precies aantrekkingskracht uitoefent op deze mensen. De beantwoording van de tweede vraag heeft interessanter uitgedrukt dan de eerste.

Onderscheid van deze alleenstaanden in drie categorieën bleek relevant: 'studenten' (18-26 jaar), 'werkers' (eveneens hoogopgeleid, 26-35 jaar) en 'bohémiers' (hoogopgeleid maar zonder of met weinig werk, 26-35 jaar). Deze groepen onderzocht Gadet met gebruikmaking van dagboekgegevens en interviews.

Nu blijken er inderdaad plaatsen te zijn waar vooral één groep komt: bepaalde cafés, restaurants en winkelstraten (hij noemt dat parochiale plekken). Daarnaast zijn er redelijk veel plaatsen waar eigenlijk iedereen komt, zoals bioscopen, de Bijenkorf, het Vondelpark en enkele grand-cafés (echte publieke ruimten). De situatie van de stedelijke openbare ruimte noemt Gadet mede 'nog' niet zorgelijk omdat de drie groepen elkaar wél op straat kruisen, waardoor ze elkaar herkennen en tolereren: de 'passantenopenbaarheid' noemt hij nog voldoende.

Studenten blijken slechts op een paar vaste plekken te komen. Hun hoofddoel is om onderlinge contacten te maken (sociaal kapitaal te vergaren). De stad is hiervoor louter decor. Ook de werkers gebruiken de stad als decor: zij etaleren erin hun status door veelvuldig in duurdere restaurants te vertoeven.

De bohémiers (ze blijken vooral kunstenaar te zijn) vormen de enige groep die volop geniet van de (openbare) sfeer van de stad als doel in zichzelf. Ze verkennen de stad geregeld in al zijn uithoeken en zoeken ook de marge op.

Voor deze extreem culturele typen geldt wat ik aangaf in mijn proefschrift *Wonen op Stand* (1999). Een woonplaats in de stad (en Amsterdam is de topstad) geeft expressie aan iemands culturele status. Gebrek aan artistiek succes compenseren de bohémiers door over de stad allesweter te worden.

Elleke de Wijs-Mulkens

**Grit, Kor, *Economisering als probleem; een studie naar de bedrijfsmatige stad en de ondernemende universiteit***

Assen: Van Gorcum, 2000, 187 pp.  
ISBN 90-232-3551-17

Iedereen praat over marktwerking, aansturen, rationalisering en dergelijke, maar wat houdt dat nu eigenlijk in, is er een zekere samenhang tussen deze verschijnselen en merken wij er wat van in de dagelijkse praktijk? Er is veel over geschreven maar er is weinig fundamenteel theoretisch en empirisch onderzoek naar gedaan. Grit voorziet voor een deel in deze leemte. Hij geeft in de eerste plaats een uitgebreide beschrijving van het algemene verschijnsel 'economiseren', verder probeert hij de opkomst en neergang van dit verschijnsel te beschrijven, en ten slotte waagt hij zich aan een normatieve beoordeling ervan. Geen geringe taak, wellicht te hoog gegrepen voor een boekje van deze omvang door een beginnend auteur, maar de manier waarop hij zijn onderzoek heeft verricht en daarvan verslag doet verdient waardering.

Economisering is een verzamelbegrip waaronder verschijnselen vallen als de opkomst van het managerialisme, de markt en het neoliberalisme. Het is een vorm van rationalisering, die op haar beurt onderdeel uitmaakt van de modernisering van onze wereld. Een vertrouwd begrippenapparaat in de sociologie en Grit zoekt dan ook hulp bij Weber, Simmel, Luhmann en Habermas om een verfijnd model van analyse te bouwen waarmee hij de empirie van de gemeente Tilburg en de Technische Universiteit Twente gaat bestuderen. Uiteindelijk construeert hij de zogenaamde vertoogtheorie. Een vertoog is dan een verzameling

heterogene elementen die op de een of andere manier enige samenhang vertonen (pag. 56). Een economisch vertoog beschrijft kennis als managementkennis, zoekt legitimering in daadkracht, concentreert zich op de markt als het meest geschikte systeem van productie en sociale orde, heeft vooral aandacht voor geld als middel, en heeft met name vertrouwen in financiële prikkels om tot vooruitgang te komen. Andere vertogen leggen andere accenten. Zo heeft een politiek vertoog vooral aandacht voor kennis van maatschappelijke verhoudingen; het zoekt legitimatie in gekozen woordvoerderschap, neemt de overheid als bepalend systeem, ziet vooral politieke middelen als inspraakprocedures en denkt dat de samenleving beter wordt door medezeggenschap. Daarnaast onderscheidt Grit nog een cultureel en juridisch vertoog.

Wie denkt dat het economisch vertoog thans dominant is, wordt in deze gedachte gesteund door Grit maar hij brengt wel de nodige nuances aan op basis van zijn empirisch onderzoek. Dat onderzoek heeft hij gedaan door analyse van schriftelijke stukken en dan met name verklaringen van voorgenomen beleid. Hij heeft geen analyse gemaakt van gedrag en ook heeft hij niet onderzocht wat de gevolgen zijn geweest van het gevoerde beleid. Dat is een ernstige beperking, zoals Grit zelf ook schijnt te beseffen. Woorden zijn om allerlei redenen immers nog geen daden. Gegeven deze beperking blijkt uit het onderzoek van Grit dat het economisch vertoog veel minder dominant is dan menigeen zou denken en ook nooit de andere vertogen verdrongen heeft. Het is van relatief groot belang geworden vanaf de jaren tachtig – daarvoor zou het politieke vertoog dominantier zijn geweest – maar de invloed ervan wordt inmiddels minder. In beide casestudies zien wij voortdurend een mix van vertogen. Beide cases

verschillen overigens van elkaar in een aantal veelzeggende opzichten. In Tilburg heeft volgens Grit altijd het primaat van de politiek gegolden ondanks alle geëconomiseer. Twente blijft primair een instelling voor wetenschappelijk onderwijs en onderzoek en heeft in de eerste plaats de kenmerken die in een cultureel vertoog gelden.

Grit gaat heel kort in op de voor- en nadelen van economisering en dan vooral op de nadelen. Zo constateert hij dat men in het economisch vertoog vergeet dat ook andere vertogen een bijdrage kunnen leveren aan productiviteit en dat er nogal wat nonsens zit in de no-nonsense.

Ten slotte gaat hij in op de waarde van het door hem ontwikkelde model, naar mijn oordeel iets te pretentius met vertoogtheorie aangeduid. Volgens Grit krijgen wij met dit model meer oog voor de continuïteit in maatschappelijke ontwikkelingen, en zien wij dat vertogen en zeker ook het economisch vertoog een ambigu karakter hebben. Helemaal aan het eind blijkt het boek een proefschrift te zijn geweest, maar het is niet duidelijk waar en voor wie het verdedigd is. Een register ontbreekt.

Grit heeft een belangwekkend en uitstekend leesbaar boek geschreven. Helaas is de opzet ervan zo veelomvattend dat het betoog op onderdelen niet anders dan onuitgewerkt en voor kritiek vatbaar kan zijn. Zo lijkt zijn politiek vertoog wel heel erg op het poldermodel, hetgeen niet door iedereen als specifiek voor het verschijnsel politiek zal worden gezien. In ieder geval niet door Max Weber, wiens *Der Beruf zur Politik* door hem toch uitvoerig besproken wordt. Ook in de door hem geraadpleegde Engelse vertaling stond geweld centraal in de definitie van politiek en dat ben ik bij Grit niet tegengekomen. Het is mij ook

niet helemaal duidelijk waarom Grit zoveel moeite doet om een nieuw model te ontwikkelen waar Jacobs' *Systems of survival* (niet genoemd) toch voor de hand lag. Ook zij had natuurlijk niet het laatste woord. Gelukkig gaat het debat steeds door waarbij studies zoals die van Grit de kwaliteit van dat debat kunnen verbeteren.

Herman J. Aquina

**Wissink, W.L., *Ontworpen en ontstaan; een praktijktheoretische analyse van het debat over het provinciale omgevingsbeleid.***

Dissertatie Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2000.

Handelsuitgave: Sdu Uitgevers 2000, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Voorstudies en achtergronden V 108, 265 pp. ISBN 90-12-09054-7

Recentelijk promoveerde Bart Wissink op een onderzoek met als centraal thema: de eenheid van het overheidsbeleid. De vraagstelling van het onderzoek komt voort uit de constatering dat er een groeiend spanningsveld bestaat tussen de beleidsambities van de overheid enerzijds en een toenemende complexiteit van de samenleving anderzijds. Ingrijpen in de samenleving wordt steeds ingewikkelder, terwijl de wenselijkheid ervan onverkort overeind blijft staan. De vraagstelling in het onderzoek veronderstelt dus een – per definitie – tekortschietende overheid, zeker als het gaat om de afstemming van beleid.

In de opzet van het onderzoek heeft de auteur het zich op twee manieren niet gemakkelijk gemaakt. Ten eerste heeft hij het provinciale

omgevingsbeleid als object van onderzoek gekozen. Het provinciaal omgevingsbeleid beweegt zich op het draaipunt tussen nationaal en lokaal beleid en is daarmee onderhevig aan veel externe bewegingen. Tegelijkertijd wordt het bestaansrecht van deze bestuurslaag in de onderzochte periode op verschillende momenten ter discussie gesteld, waardoor de legitimiteit van hetzelfde beleid wordt ondergraven. Ten tweede hanteert de auteur een lastig onderzoeksontwerp. Niet alleen probeert hij een 'praktijktheoretische analyse' te maken van het provinciale omgevingsbeleid, maar ook doet hij dat nog eens door het 'debat' te analyseren en niet het beleid (bijvoorbeeld via beleidsdocumenten) zelf. Een praktijktheoretische analyse is in zijn visie een reconstructie van een organiserende overheid, waarbinnen relaties worden gelegd met wetenschappelijke opvattingen (concepten en begrippen) uit de sociale wetenschappen. Al met al geen geringe opgave waarvoor de auteur zichzelf heeft geplaatst!

De studie valt uiteen in drie delen. In het eerste deel wordt uitgebreid uiteengezet wat de noodzaak is van een aanvullende institutionele blik op de complexe relatie tussen overheid en maatschappij. Deze aanvulling mondt uit in een schema voor argumentaties over nieuwe beleidspraktijken, hetgeen op haar beurt weer leidt tot een voorstel voor een nieuwe argumentatieve benadering. Vanuit de uitgangspunten van deze benadering wordt in het tweede deel het debat over de eenheid van het provinciale omgevingsbeleid – de waterproblematiek, de ruimtelijke problematiek en de milieuproblematiek – in de loop van de twintigste eeuw bestudeerd. Uit de analyse blijkt dat met de institutionele dimensie in het debat over provinciale omgevingsbeleid, zowel in de praktijk als in de literatuur, geen rekening

wordt gehouden. Het is dan ook niet verbaazingwekkend dat de auteur in het derde deel concludeert dat aanvullende aandacht vanuit een institutioneel perspectief de kwaliteit van het openbaar bestuur kan vergroten. De wetenschap en wetenschappelijk onderzoek spelen daarbij een nadrukkelijke rol. In de wetenschappelijke literatuur tot dusver wordt, volgens de auteur, onterecht veel nadruk gelegd op een organisatorische invalshoek. Wissink besluit zijn conclusies dan ook met een pleidooi voor aanvulling op dit punt. Reflexief beleidsonderzoek vanuit een cultureel perspectief zou een waardevolle aanvulling vormen.

Deel II, het empirische deel van het onderzoek, is voor mij het minst interessante deel. Voor ingewijden in deze materie is veel reeds bekend vanuit andere bronnen en doordat dit deel van het onderzoek vrij abstract gepresenteerd wordt, heeft het weinig toegevoegde waarde als illustratie van de boodschap.

Deel I en deel III daarentegen bevatten voor mij veel interessante informatie. In deel I worden op een systematische en toegankelijke wijze de verschillende sociaal-wetenschappelijke zienswijzen en concepten over planning in ongeveer 100 pagina's uiteengezet. Voor eenieder die een systematisch overzicht hiervan zoekt, is dit boek derhalve een absolute aanrader.

In deel III neemt de auteur stelling en propageert meer reflexiviteit in onderzoek en beleid. Het is een gedurfde en uitdagende stellingname, waarbij ik twee (misschien wel tegenstrijdige) kanttekeningen zou willen maken. Ten eerste lijkt het alsof de bevindingen en het empirische deel van het onderzoek betrekkelijk los van elkaar staan. De lezer zal dan ook tevergeefs zoeken naar een conceptueel schema waarin de verbanden en veronderstellingen

tussen de hoofdvragen worden verduidelijkt. Dit maakt het moeilijk te beoordelen in welke mate de conclusies ondersteund worden door het empirisch onderzoek.

De tweede kanttekening heeft betrekking op de stellingname. Deze is weliswaar bewust gekozen, maar misschien had de auteur ook wel nog een stap verder kunnen gaan. Niet alleen een institutioneel perspectief met een culturele dimensie introduceren voor het 'omgevingsdiscours', maar ook bijvoorbeeld een creatieve, een literaire of een politiek-filosofische dimensie. Dat zou het debat pas echt interessant maken.

Ondanks mijn beide 'kanttekeningen' heeft deze studie mij aan het denken gezet. Ik ben immers een product van een generatie die planningsvraagstukken vooral vanuit een organisatorisch perspectief benadert. Indien hij met zijn studie meer mensen aan het denken zet, is Wissink mijns inziens in zijn opzet geslaagd en heeft hij toch een belangrijke bijdrage geleverd aan het debat over de betekenis van de ruimtelijke planning in de wetenschap en de praktijk.

Een laatste opmerking betreft de titel van de studie en de gelijknamige slotparagraaf ('Ontworpen en ontstaan'). Hiermee relateert de auteur de ambities van de ruimtelijke planning. De beide begrippen onderstrepen immers – in zijn eigen woorden – 'de begrensde mogelijkheden van de overheid om een gewenst Nederland te creëren'. Dat is een curieuze wending in het betoog. De paragrafen daarvoor immers etaleren een rotsvast geloof in de mogelijkheden van ruimtelijke planning. Toch eindigt hij weer optimistisch door te wijzen op de positieve geluiden over gezamenlijke beleidsvorming in interactieve projecten. In zijn slotwoorden combineert hij het eerdere relativisme en de positieve vooruit-

zichten door te concluderen: "Moedig voorwaarts" dus, maar zonder overmoed en vanuit een goed besef van de eigen positie' (p. 226).

T.J.M. Spit

**Peeters, Kris, *Het voorruitperspectief. Wegen van het impliciete autodenken***

Leuven: Garant, 2000, 281 pp.  
ISBN 90-5350-966-6

Centrale boodschap in het boek van Kris Peeters is dat onze maatschappij doorspekt is van 'impliciet autodenken': we nemen de wereld waar, beoordelen haar en richten haar in vanuit het perspectief van de automobilist. Dat leidt ertoe dat er veel aandacht is voor de talrijke 'lusten' van het autoverkeer, terwijl de 'lasten' systematisch worden gebagatelliseerd of zelfs worden genegeerd.

Peeters geeft een scherpe analyse en veel treffende illustraties van het 'autodenken'. Auto-gebruik is de norm, andere vervoermiddelen zijn 'alternatieven' ofwel afwijkend. Waarom worden auto's als het even kan op de stoep of op het fietspad geparkeerd, en niet op de rijweg? Waarom worden files stevast op de radio aangekondigd, terwijl een groot deel van de luisteraars daar geen behoefte aan heeft? Waarom mogen we in principe de auto overal parkeren behalve op plaatsen waar dit uitdrukkelijk verboden is? Waarom vinden we het normaal dat kinderen niet meer veilig alleen op straat kunnen spelen, of dat kinderen vanwege de verkeersonveiligheid (veelal per auto) naar activiteiten moeten worden gebracht? Waarom wordt er wel gesproken over een fietshelm maar niet over een 'autohelm'? Waarom



houden autoconstructeurs vooral rekening met de veiligheid van de auto-inzittenden, en veel minder met die van voetgangers of fietsers? Waarom wordt de maximumsnelheid niet verlaagd, terwijl zowel de verkeersveiligheid, de leefbaarheid (lawaai) als de milieukwaliteit daarbij gebaat zijn? In het boek worden een aantal 'mythen' rondom de auto doorgeprikt. De auto zou onafhankelijkheid, vrijheid, snelheid en veiligheid bieden, maar is dat wel zo? Veel mensen zijn afhankelijk geworden van de auto. De vrijheid van automobilisten wordt beperkt door verkeersregels en door andere automobilisten; zo vrij ben je niet in de file. Verder wordt de snelheid van de auto overschat, en is de auto vooral een oorzaak van de verkeersonveiligheid.

Het boek geeft geen fundamentele wetenschappelijke onderbouwing van het 'autodenken'. Er wordt veelvuldig verwezen naar populair-wetenschappelijke bronnen en veel minder naar de (weinig) wetenschappelijke publicaties op dit gebied. Voordeel hiervan is dat het boek voor een groot publiek toegankelijk is. Peeters merkt overigens terecht op dat in onderzoek en beleid nog weinig aandacht is voor het gegeven dat de auto veel meer is dan een vervoermiddel om van A naar B te reizen. De auto heeft belangrijke symbolische en affectieve functies; de auto biedt mogelijkheden om je sociale positie te bepalen en biedt privacy, autonomie, macht, geborgenheid, plezier en avontuur. Autofabrikanten zijn zich hier terdege van bewust, en Peeters geeft een aantal treffende voorbeelden van hoe zij dit soort motieven gebruiken om auto's aan te prijzen. Recentelijk wordt er in wetenschappelijk onderzoek schoorvoetend meer aandacht besteed aan de psychologische, sociologische en culturele achtergronden van (auto)mobiliteit. Maar Peeters heeft gelijk als hij stelt dat

meer onderzoek op dit terrein noodzakelijk is. Zijn boek biedt goede uitgangspunten voor dit soort onderzoek.

Het impliciete autodenken is overal om ons heen waar te nemen. Ook het nieuwe Nationaal Verkeers- en Vervoerplan (NVVP) lijkt uit te gaan van 'autodenken'. Uitgangspunt is dat tegemoet moet worden gekomen aan de behoefte aan mobiliteit en transport, en dan vooral aan de behoefte aan automobilititeit. De files moeten worden opgelost, opdat de auto weer vrij baan krijgt. Er wordt daarentegen nauwelijks gesproken over de 'lasten' van het autogebruik, zoals de leefbaarheids- en milieuproblemen. Peeters maakt duidelijk dat de mobiliteitsbehoefte mede is en wordt gecreëerd door het toenemende autogebruik en dat verplaatsingen minder noodzakelijk zijn dan vaak wordt verondersteld. Bovendien, stelt hij, wordt er te gemakkelijk van uitgegaan dat 'iedereen' een auto bezit, en dat dus ook 'iedereen' gebaat is bij de voordelen van de auto. In statistieken wordt het autobezit en -gebruik echter overschat, onder andere omdat kortdurende verplaatsingen en verplaatsingen van kinderen jonger dan 16 jaar vaak worden weggelaten. Vooral mensen zonder auto zouden gebaat zijn bij minder autoverkeer, omdat hun verplaatsingsmogelijkheden worden ingeperkt door de sterke groei van het autogebruik.

*Het voorruitperspectief* zou verplichte kosten zijn voor iedereen die zich bezighoudt met verkeers- en vervoerbeleid. Waarschijnlijk biedt dit boek hun een nieuw perspectief op hun werkterrein. Hierdoor zal men beter in staat zijn om met een open blik naar de verkeers- en vervoerproblemen te kijken, en eerder komen tot innovatieve oplossingen.

Linda Steg